

HAYOT DAVOMIDA TA'LIM OLISH: YANGI PARADIGMALAR VA KUTILADIGAN NATIJALAR

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Madatov Ilhom Yusup o'g'li

*Samarqand davlat universitetining
Kattqo'rg'on filiali o'qituvchisi*

MUSTAQIL TA'LIMNI BLENDED LEARNING TEXNOLOGIYASI ASOSIDA TASHKIL ETISH

Annotatsiya: *Maqolada oliy ta'lim muassasasi talabalari mustaqil ta'lim olish jarayoni, mazmuni, shakli, innovatsion shakllari hamda blended learning texnologiyasi haqida so'z yuritiladi. Bundan tashqari so'rovnomma va sinov tajriba ishalaridan namunalar keltirib blended learning texnologiyasi samarasi asoslangan.*

Kalit so'zlar: *an'anaviy ta'lim, model, blended learning, aralash ta'lim, elektron ta'lim, on-line muloqot, virtual sinf, faol talaba, texnologiya, kompyuter.*

Talaba mustaqil ishi (TMI) - muayyan fandan o'quv dasturida belgilangan bilim, ko'nikma va malakaning ma'lum bir qismini talaba tomonidan fan o'qituvchisi maslahati va tavsiyalari asosida auditoriya va auditoriyadan tashkarida o'zlashtirishga yo'naltirilgan tizimli faoliyatdir. O'qishning boshlang'ich bosqichlarida TMI ni tashkil etish bir qator vazifalar bilan bog'liq. Ayniqsa, birinchi kurs talabalarining ta'limning navbatdagi turi - oliy ta'lim talablarga ko'nikishi qiyin kechadi. Chunki ular ta'lim olish jarayonida o'z mustaqil faoliyatlarini tashkil qilishni deyarli bilishmaydi. Ma'lumotlarni qaysi manbadan, kanday qilib topish, ularni tahlil qilish va zarurlarini ajratib olib tartibga solish, konspektlashtirish, o'z fikrini aniq va yorqin ifodalash, o'z vaqtlarini tug'ri taqsimlash, shuningdek, aqliy va jismoniy imkoniyatlarini to'g'ri baholash ular uchun katta muammo bo'ladi. Eng asosiysi, ular mustaqil ta'lim olishga ruhan tayyor bo'lishmaydi.

Shuning uchun xar bir professor-o‘qituvchi dastlab talabada o‘z qobiliyati va aqliy imkoniyatlariga ishonch uyg‘otishi, ularni sabr-toqat bilan, bosqichma-bosqich mustaqil bilim olishni to‘g‘ri tashkil qilishga o‘rgatib borishi lozim bo‘ladi. Talabalar tomonidan mustaqil ravishda o‘zlashtiriladigan bilim va ko‘nikmalariing kursdan-kursga murakkablashib, kengayib borishini hisobga olgan holda ularning tashabbuskorligi va rolini oshirib borish zarur. Shunda mustaqil ta‘limga ko‘nika boshlagan talaba faqat o‘qituvchi tomonidan belgilab berilgan ishlarni bajaribgina qolmay, o‘zining ehtiyoji, qiziqishi va qobiliyatiga karab, o‘zi zarur deb hisoblagan qo‘shimcha bilimlarni ham mustaqil ravishda tanlab o‘zlashtirishga o‘rganib boradi.

Talabalar mustaqil ishlarining shakli va hajmini belgilashda quyidagi jihatlar e‘tiborga olinishi lozim:

- o‘qish bosqichi;
- muayyan fanning o‘ziga xos xususiyati va o‘zlashtirishdagi qiyinchilik darajasi;
- talabaning qobiliyati hamda nazariy va amaliy tayyorgarlik darajasi (tayanch bilimi);
- fanning axborot manbalari bilan ta‘minlanganlik darajasi;
- talabaning axborot manbalari bilan ishlay olish darajasi.

Mustaqil ish uchun beriladigan topshiriqlarning shakli va hajmi, qiyinchilik darajasi semestr-dan-semestr-ga ko‘nikmalar hosil bo‘lishiga muvofiq ravishda o‘zgarib, oshib borishi lozim. Ya‘ni, talabalarning topshiriqlarni bajarishdagi mustaqilligi darajasini asta-sekin oshirib, ularni topshiriqlarni bajarishga tizimli va ijodiy yondashishga o‘rgatib borish kerak bo‘ladi.

Biz tajriba o‘tkazish uchun Samarqand davlat universiteti Pedagogika fakulteti Pedagogika va psixologiya yo‘nalishi talabalarining “Pedagogika nazariyasi va tarixi” fani doirasida mustaqil ta‘lim olish ko‘nikmasini aniqladik.

Namumaviy va o‘quv rejasi bo‘yicha Pedagogika nazariyasi va tarixi faniga 2018-2019 o‘quv yilining I semestri bo‘yicha jami 156 soat ajratilgan bo‘lib shundan, 20 soat maruza, 40 soat amaliy, 96 soat mustaqil ta‘lim uchun rejalashtirilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 05.06.2018 yildagi PQ – 3775 sonli **“Oliy ta‘lim muassasalarida ta‘lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta‘minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”** qarori bo‘yicha ishlab chiqilgan yangi nizom bo‘yicha 2018-2019 o‘quv yilidan boshlab qabul qilingan 1-kurs talabalariga haftasiga 5 kunlik dars mashg‘ulotlari o‘tkazilishi va 1 kun talabalarning mustaqil izlanishlari uchun ajratilgan bo‘lib, talaba mustaqil izlanishga vaqtini samarali sarflashi va o‘z ustida yanada ko‘proq ishlashi uchun joriy qilingandir.

Shuni o‘zi ham talabalarda mustaqil ta‘lim olish jarayoni, adabiyotlar bilan ishlash, vaqtni teng taqsimlash kabi masalalarga aloxida e‘tibor qaratilishi lozimligini ko‘rsatadi.

Blended learning (aralash ta‘lim) kopsepsiyasi doirasida pedagogika nazariyasi va tarixi fanining mustaqil ta‘limga ajratilgan soatlarini o‘zlashtirish, pedagogika tarixi va nazariyasi fanini kengroq va chuqurroq o‘rganish maqsadida biz

dissertatsiyaning amaliy natijasi sifatida “Pedagogika” deb nomlangan mobil dastur (ilova) yaratdik ushbu dastur orqali o’rganilgandan keyin olingan natijalardan avval talabalarda mustaqil ta’lim olish konikmasini aniqlab olamiz.

Biz oliy ta’limning pedagogik ta’limi yo’nalishida pedagogika nazariyasi va tarixi fani bo’yicha talabalarning mustaqil ta’lim olish faoliyatini tashkil etish va boshqarish texnologiyasi samaradorligini aniqlash maqsadida ishlab chiqilgan uslubiy ishlanmalar asosida 2018-2019 yillarda Pedagogika fakultetini «Pedagogika va Psixologiya» yo’nalishida pedagogik tajribalar o’tkazdik.

Tajriba-sinovlar bevosita fakultetda talabalar bilan ta’limining tabiiy sharoitlarida olib borildi. Pedagogik tajriba-sinov ishlarini olib borishda Samarqand davlat universiteti 5110900 – « Pedagogika va Psixologiya » bakalavriat ta’lim yo’nalishi guruhlarida olib borildi. Pedagogik tajriba-sinov ishlari 2018-2019 yillar davomida quyidagi uch bosqichda olib borildi.

Birinchi o’rganuv bosqichida (2018-2019 yillar) muammoning amaldagi holati o’rganildi. Buning uchun o’quv me’yoriy hujjatlar, ilmiy manbalar va amaliyot tahlil etilib, maqsad va unga erishish uchun echimini topish lozim bo’lgan vazifalar belgilab olindi. Birinchi bosqich talabalarining mustaqil ishni bajarishga tayyorgarligining dastlabki - umumta’lim holati va talabalarning mustaqil ta’lim olish faoliyatiga munosabati so’rovnoma asosida o’rganildi. Bunda uch blokdan iborat so’rovnoma tuzilib, birinchi blokda talabalarning «Pedagogika nazariyasi va tarixi» faniga qiziqishlari, mustaqil ta’limga munosabatlari bilan bog’liq savollar o’rin olgan.

Ikkinchi blokda tadqiqotimizning ikkinchi yo’nalishi bilan bog’liq savollar - mustaqil ta’lim olishga munosabatlarini o’rganish savollari o’rin oldi.

Uchinchi blokda esa mustaqil ta’lim olish faoliyatiga xalaqit beruvchi omillarni aniqlash bilan bog’liq savollar o’rin oldi. 57 Bakalavriat ta’limi yo’nalishida Pedagogika nazariyasi va tarixi fani bo’yicha o’quv dasturlari, darsliklar, uslubiy qo’llanmalarni tahlil qilish, talabalarning mustaqil ishga tayyorgarlik darajasini tekshirish o’tkazildi. Natijalarni matematik statistik tahlil qilish qo’llanildi. Natijalar tahlili, kuzatuvlar, suhbatlar va pedagogik shaxsiy tajribalar Pedagogika nazariyasi va tarixi fani bo’yicha mustaqil ta’limni tashkil etish, xususan auditoriyadan tashqari mustaqil ishlar mazmuni va ularni bajarish texnologiyasi bo’yicha tajribaviy ta’limni o’tkazish bo’yicha uslubiy ishlanmalar ishlab chiqishda foydalanildi.

Ikkinchi (shakllantiruvchi tajribaviy ta’lim) bosqichi (2018-2019 o’quv yili)da magistrant tomonidan ishlab chiqilgan shakllantiruv tajribaviy ta’lim uchun mobil ilova (dastur) asosida mustaqil ta’lim olib borildi. Tajribaviy mobil dastur ishlab chiqildi. Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan talabalarning mustaqil ta’lim olish faoliyatini tashkil etish va boshqarish texnologiyasining samaradorligi sinab ko’rildi va amaliyotga joriy etildi.

Shakllantiruvchi tajribaviy ta’limlar asosan Samarqand davlat universiteti Pedagogika fakultetining 1-bosqich “Pedagogika va psixologiya” bakalavriat ta’lim yo’nalishi talabalari bilan o’tkazildi. Tajriba sinov ishlarini o’tkazish uchun ikkita parallel guruh – tajriba - sinov guruhi (TSG) va nazorat guruhi (NG) ajratib olindi. Yozma va ijodiy ishlar, o’qituvchilar bilan suhbatlar asosida tajriba - sinov va nazorat guruhlari uchun taxminan bir xil mustaqil ishlarni bajarish uchun tayyorgarlikka ega

bo'lgan guruhlar olindi. Parallel guruhlarga dars beruvchi o'qituvchilarning ham nazariy va uslubiy tayyorgarligi taxminan bir xilligi ta'minlandi. Tadqiqot jarayonida talabalarning mustaqil ta'lim olish tayyorgarligining asosini tashkil etuvchi fan – pedagogika nazariyasi va tarixi bo'yicha ishlab chiqilgan mustaqil ta'limni olish mobill ilova va mustaqil ishlarni bajarish bo'yicha ishlab chiqilgan uslubiy ishlanmalar samaradorligini tekshirish ishlari shaxsan tadqiqotchi tomonidan o'tkazildi.

Bundan tashqari Shu mavzu bo'yicha talabalar egallashi lozim bo'lgan malakalarni o'zida aks ettirgan topshiriq variantlari berildi.

Uchinchi (yakuniy) bosqich (2019 yil)da shakllantiruv tajriba-sinov ishlarining natijalari umumlashtirildi, matematik statistikada qayta ishlandi va tahlil qilindi. Natija va xulosalar magistrlik dissertatsiya shaklida rasmiylashtirildi. Tajribaviy ta'lim uchun ishlab chiqilgan uslubiy ishlanmalarning mohiyati quyidagilardan iborat: -ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarda talabalarning mustaqil ta'lim olishga ishtiyoq uyg'otishga e'tibor berilishi; - talabalarning o'quv topshiriqlarni mustaqil bajarishi uchun o'rganuvchi va nazorat testlarning tuzilishi va ularni bajargandan keyin natijalarni berilishi; -talabalar mustaqil ishlarni bajarishda qo'shimcha ravishda foydalanish uchun zaruriy adabiyotlarning tavsiya etilishi. Bu oliy o'quv yurtning "Pedagogika va psixologiya" bakalavriat ta'lim yo'nalishida "Pedagogika nazariyasi va tarixi" fanining mustaqil ta'limini tashkil qilish bo'yicha biz ishlab chiqqan metodika samaradorligini baholash imkonini berdi.

Tajriba-sinov ishlarining I – bosqichida 21 nafar, II - bosqichda 17 nafar talaba ishtirok etdi. Jami 38 ta talaba qatnashdi. Birinchi va ikkinchi bosqich (tajriba boshi)da tajriba – sinov ishlarining predmeti bilan bog'liq bo'lgan savollar bo'yicha birinchi bosqich talabalari bilan ularning umumta'lim maktabida va kollejlarda egallagan pedagogik bilim va malakalarining darajasini aniqlash va mustaqil ta'lim olish faoliyatga munosabatlarini aniqlash uchun so'rovnoma va test savollari, tekshirish ishlari olib borildi.

Olib borilgan o'rganuv tajriba-sinov ishlari bosqichining tajriba va nazorat guruhlarida talabalarining ijodiy tayyorgarligi holatini aniqlashga imkon berdi va quyidagicha natijani ko'rsatdi

Talabalarning mustaqil ta'limga tayyorgarlik darajasining dastlabki holati

3.1 jadval

Tajriba bosqichi	Talabalar soni		Daraja (o'zlashtirish)	I guruh (TG)	II guruh (NG)
	Tajriba guruhida	Nazorat guruhida			
I bosqich: 2018-2019 o'quv yili (Tajriba boshida)	34	32	Eng yuqori a'lo)	3 (7,6 %)	2 (5,4 %)
			YUqori (yaxshi)	10 (29,1 %)	11 (35,1 %)
			O'rta (qoniqarli)	20 (63,3 %)	19 (59,5 %)

"Pedagogika nazariyasi va tarixi" fani mustaqil ta'limining tajribaviy dasturi, uni qo'llash metodikasining samaradorligini tekshirish bo'yicha pedagogik tajriba - sinov ishlari tadqiqotchi hamda Shu fan o'qituvchilari va amaliyotchi o'qituvchilar

tomonidan o'tkazildi. Tajriba-sinov ishiga tayyorgarlik va uni olib borish davrida o'rganilayotgan mavzular bo'yicha o'quv materiallarining mazmuni to'la bayon etilgan reja va matnlar tuzildi, o'quv-uslubiy qo'llanma va uslubiy qo'llanmalardan foydalanildi, fan mavzularini bayon etishda muammoli ta'lim elementlaridan foydalanish yuzasidan didaktik materiallar va har bir dars uchun uslubiy ko'rsatmalar ishlab chiqildi. Tajriba-sinov ishini boshlashdan avval va uning davomida fan mazmunini ochib beruvchi ma'lumotlar, tadqiqotchi va o'qituvchilar tomonidan o'tkazilgan tajriba-sinov ishlari natijasi biz taklif etgan ilmiy farazni tekshirish jarayonida talabalarning bilim darajasi o'sib borishi tasniflangan mezonni ko'rsatdi.

“Pedagogika nazariyasi va tarixi” fani yuzasidan ma'lumotlarni o'zlashtirish, tahlil qilish, yangi ma'lumotlarni egallashga intilish, ularni amaliyotga tatbiq etish qobiliyatlarini shakllantirish, talabalarning mustaqilligi va ijodiy faolligini hamda pedagogik sifatlarini rivojlantirish “Pedagogika nazariyasi va tarixi”ning asosiy ko'rsatkichlari sifatida qabul qilindi. Talabalar tomonidan o'quv materialining o'zlashtirilishi, shu material yuzasidan bilim, ko'nikma va malakalar mezonni bo'lajak o'qituvchi bakalavrlarda kasbiy shakllanish mahorati darajasini belgiladi, chunki kasbiy shakllanish mahorati kasbiy faoliyat haqidagi tegishli axborotlarni o'zlashtirish asosidagina vujudga kelishini ko'rsatdi.

“Pedagogika nazariyasi va tarixi” darslarining ko'rinishlari: yangi mavzuni tushuntirishda namoyish qilish, muammoli vaziyatlarni yuzaga keltirish, munozara uyushtirish, talabalarning fikr-mulohazalari bilan o'rtoqlashish, ijodiy faolliklarini o'stirish, mustaqil fikrlashlarini shakllantirish, mustaqil bilim olishga yo'naltirish, ilmiy yangilikka bo'lgan intilishlarini rivojlantirish kabilardir. Mazkur pedagogik metodlar “Pedagogika nazariyasi va tarixi” fanidan ma'ruza va amaliy mashg'ulotlari davomida o'tkazildi.

Tadqiqot davomida dars yoki mustaqil ish uchun maqsadga yo'naltirilgan mazmunni tanlash, o'qituvchilarning o'quv materialini talabaga etkazib berish usullarini ko'rsatish, tahlil qilish, talaba olgan bilimni amaliyot darslarida qo'llay olishi ko'rsatmalar asosida bajarildi. Tajriba oxirida talabalardan “Pedagogika nazariyasi va tarixi” fanidan amaliy nazorat ishlari va savolnomalardan yakuniy nazorat qabul qilindi

Talabalarning ijodiy tayyorgarlik darajasining
II bosqich ko'rsatkichlari

3.2-jadval.

Tajriba bosqichi	Talabalar soni		Daraja (o'zlashtirish)	I guruh (TG)	II guruh (NG)
	Tajriba guruhida	Nazorat guruhida			
I bosqich: 2018-2019 o'quv yili (Tajriba boshida)	34	32	Eng yuqori (a'lo)	8 (7,6 %)	2 (5,4 %)
			Yuqori (yaxshi)	11 (29,1 %)	10 (35,1 %)
			O'rta (qoniqarli)	15 (63,3 %)	20 (59,5 %)

Eng yuqori (a'lo) darajaga (86 dan 100 gacha ball to'plaganlar) – berilgan muammoli masalalarni echish yo'llarini to'liq o'zlashtirgan (mustaqil bajara oladigan) hamda bilim va malakalarni to'liq o'zlashtirgan talabalar kiritildi.

Yuqori (yaxshi) darajaga (71 dan 85 gacha) – masalalarni echish yo‘llarini o‘zlashtirgan hamda bilim va malakalarni o‘zlashtirgan, ammo dars jarayonida ko‘rsatilgan qo‘yilma masalalarnigina echa oladigan talabalar kiritildi.

O‘rta (qoniqarli) daraja (56 baldan 70 ballgacha) – qo‘yilgan buyumlar va narsalar haqida tasavvurga ega, konstruktiv qurish usullarida kompozitsion masalalarni echishni o‘zlashtirgan hamda bilim va malakalarni o‘zlashtirgan, ammo dars jarayonida ko‘rsatilgan topshiriq masalalarini echa oladigan, mustaqil ravishda masalalar echishga qiynaladigan talabalar kiritildi. shuningdek 56 ballgacha to‘plaganlar ham shartli ravishda qoniqarli o‘zlashtirgan talabalar safiga kiritildi.

Tadqiqot jarayonida guruhdagi talabalarning Davlat ta‘lim standartlari talablariga javob berishi hisobga olindi. Tajriba-sinov asosida pedagogika darslarida talabalarni mustaqil ta‘lim olishga yo‘naltirishni texnologik yondoshuv asosida olib borish samaradorligini aniqlash uchun talabalardan olingan yakuniy nazorat natijalari sifat va miqdor bo‘yicha tahlil qilindi. Tajriba-sinov jarayonida mustaqil ta‘lim olish faoliyatining samaradorligini baholash bo‘yicha uslubiy adabiyotlar o‘rganib chiqildi va tajriba-sinov natijalariga tatbiq qilindi.

Ta‘limning ustuvor vazifalaridan biri, bu ta‘lim oluvchi ongida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni qaror toptirish, uni kelgusida jamiyatda o‘z o‘rnini munosib topishi uchun amaliy, hayotiy ko‘nikmalarni shakllantirishda talabalarning mustaqil ravishda bilim olish ko‘nikmasini shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M. X. Saidov, L. V. Peregudov, 3. T. Tohirov. Oliy ta‘lim (lug‘at-ma‘lumotnoma). —T.: «Moliya» nashriyoti, 2003, 456 b.

2. Лопаткин В.М., Каракозов С.Д., Куликова Л.Г., Скурыдина Е.М. Образовательные возможности электронной обучающей системы в подготовке бакалавров преподавательского образования // Мир науки, культуры, образования. 2013 № 3 (40).

3. O‘roqov Sh.R Oliy ta‘lim muassasalarida bo‘ljak o‘qituvchilarni tayyorlashning kompetent yondashuvga asoslangan pedagogik tizimini takomillashtirish. Dissertasiya avtoreferati. Samarqand – 2018 y.

4. Madatov I.Y, Experimental works on the organization independent learning based on blended learning technology, European Journal of Humanities and Educational Advancements (EJHEA) Available Online at: <https://www.scholarzest.com> Vol. 2 No. 10, October 2021

1. Xamidov V.S. Talim tizimida keskin burilishga sabab bo‘lgan 4 dastur haqida <http://uz.infocom.uz/2009/12/21/talim-tizimida-keskin-burilishga-sabab-bolgan-4-dastur-haqida/>

2. Григорев С.Г., Андрюшкова О.В. Критерии эффективного использования Blended Learning. Информатика и образование. 2016. №8 с. 16-19

3. Madatov I.Y, ELEKTRON TA‘LIM TEXNOLOGIYALARI (BLENDED LEARNING), PEDAGOGIK MAHORAT, Ilmiy-nazariy va metodik jurnal 2020, № 5, 58-61 b,

4. Madatov I.Y, Talabalar mustaqil ta‘limini tashkil etishda Blended learning texnologiyasidan foydalanish sinov-tajriba ishalari, FAN va JAMIYAT, Ilmiy-uslubiy jurnal Seriya: Pedagogika fanlari, № 3, 2021-yil,